

О.А. Демчук

Уманський державний педагогічний

університет імені Павла Тичини

Україна

ВИВЧЕННЯ ДЕЯКИХ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ФОРМУВАННЯ СТАНУ «ВИВЧЕНОЇ БЕЗПОРАДНОСТІ» У ШКОЛЯРІВ ПІДЛІТКОВОГО ВІКУ

«Вивчена безпорадність» (ВБ) розглядається як стан схильності суб'єкта активності до переживання невдачі і некомпетентності в певній діяльності, в певних умовах (Seligman M., 1982).

Формування стану ВБ визначається систематичним переживанням невдачі в певній сфері активності – навчання, трудова діяльність, спорт, міжособове спілкування. Не виключається роль одноразового переживання невдачі при високій особовій значущості поточної ситуації в утворенні стану ВБ (там же).

Таким чином, стан ВБ формується в результаті частого повторення або через велику особистісну значущість разового переживання суб'єктивної невдачі і некомпетентності в певній діяльності. Очевидно, що процес формування стану ВБ співпадає з уявленнями про процес формування фіксованої установки в загальнопсихологічній теорії установки Д.Н.Узнадзе. Якщо це так, тоді формально-динамічні особливості фіксованої установки, які доступні експериментальному вивченню, можуть бути застосовні до аналізу психологічних закономірностей та індивідуальних особливостей формування стану ВБ.

Розглядаючи стан ВБ як стан фіксованої установки суб'єкта, з формально-динамічного боку його слід описати як латентний, відносно хронічний стан схильності до певного способу реагування в певних умовах. Генералізація - як перенесення стану ВБ з однієї діяльності на інші види діяльності, аналогічні або

суб'єктивно синхронні, з позицій теорії установки, стає не тільки з'ясовним феноменом, але і таким, що піддається експериментальному прогнозуванню.

У нашому дослідженні інертність і генералізація стану ВБ змодельованого в експериментально-психологічному дослідженні рівня домагань по Ф.Хоппе (С.Я.Рубінштейн, 2007) в більшості випадків співпадала з ригідністю, іррадіацією і генералізацією фіксованої установки, вивченою в гаптичній (сприйнятті об'єму), оптичній і кінестетичній сферах чутливості. Всього обстежено 120 школярів підліткового віку 13-14 років - 60 дівчаток і 60 хлопчиків. У хлопчиків – підвищена інертність(тривалість в часі) і генералізація (прояв в інших видах експериментальних завдань) станів ВБ завжди співпадала з відповідними критеріями фіксованої установки і виявлялася в 30% випадків; у дівчаток - вказаний збіг виявлявся і тільки в 70% випадків інертності і генералізації стану ВБ, який виявлявся в 20% випадків. Висновки про статевий диморфізм за принципом залежності динаміки формування і генералізації стану ВБ від формально-динамічних особливостей психіки, можуть носити лише попередній характер, і через практичну значущість, вимагають подальших експериментальних досліджень.

Є підстава припускати, що динаміка фіксованої установки суб'єкта відображає індивідуальну динаміку формування, згасання і генералізації стану «вивченої безпорадності».

У подальших дослідженнях вбачається продуктивним вивчення наслідків «тотальної» генералізації стану ВБ і її трансформацію в стан «втрати пошукової активності» в розумінні концепції В.С.Ротенберга і Н.В.Аршавського(1984). Важливість подібних досліджень визначається істотними психосоматичними наслідками «втрати пошукової активності», особливо в підлітковому віці, а також формуванням у цей піковий період системи ціннісних орієнтацій, життєвій позиції в цілому.

Ми провели попередні емпіричні дослідження такого важливого, з позицій авторів концепції «пошукової активності», діагностичного критерію стану

«пошукової активності» як «тривалість нічного сну». Було виявлено, що переживання стану суб'єктивної безвихідності в більшості випадках співпадає з нехарактерним, надмірно тривалим нічним сном, який не забезпечує необхідну бадьорість і відновлення «пошукової активності».

Література

1. Селигман Мартин Э. П. Новая позитивная психология: Научный взгляд на счастье и смысл жизни/ Перев. с англ. – М.: Издательство «София», 2006. – 368 с.
2. Узнадзе Д. Н. Психология установки. – СПб.: Питер, 2001. – 416 с.
3. Ротенберг В. С., Аршавский В. В. Поисковая активность и адаптация. – М.: Наука, 1984. – 193 с.